

«شرق» سفر رافائل گروسی به تهران را واکاوی می‌کند

پیچ حساس در گردنه دیپلماسی هسته‌ای

آن‌طور که کاظم غریب‌آبادی، معاون وزارت امور خارجه خبر داده، قرار است رافائل گروسی، مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، بعد از ظهر امروز (چهارشنبه) وارد تهران شود. در روزهایی که مذاکرات حساس میان ایران و ایالات متحده در بستری شکننده جریان دارد، حضور گروسی در ایران به کانون توجهات دیپلماتیک بدل خواهد شد.

عبدالرحمن فتح‌اللهی: آن‌طور که کاظم غریب‌آبادی، معاون وزارت امور خارجه خبر داده، قرار است رافائل گروسی، مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، بعد از ظهر امروز (چهارشنبه) وارد تهران شود. در روزهایی که مذاکرات حساس میان ایران و ایالات متحده در بستری شکننده جریان دارد، حضور گروسی در ایران به کانون توجهات دیپلماتیک بدل خواهد شد. به هر حال دور نخست این گفت‌وگوها در عمان برگزار شده و دور دوم آن قرار است شنبه هفته آینده آغاز شود؛ مذاکراتی که می‌تواند سرنوشت پرونده هسته‌ای ایران را در مسیری تازه قرار دهد. در این میان، اروپا نیز با آمادگی برای فعال‌سازی مکانیسم ماشه، به‌عنوان اهرمی برای فشار بر تهران، این سفر را به رخدادی تعیین‌کننده در تحولات دیپلماتیک بدل کرده است. افزون بر این، نشست فصلی شورای حکام آژانس که در پیش است، بر اهمیت این سفر افزوده و آن را به نقطه عطفی در تعاملات ایران و آژانس تبدیل کرده است.

سفر گروسی، در این برهه حساس، بیش از یک دیدار فنی، کارکردی سیاسی یافته است. از یک سو، این سفر می‌تواند تلاشی برای بازسازی اعتماد میان ایران و آژانس باشد؛ نهادی که در سال‌های اخیر، تحت تأثیر فشارهای غرب، از جایگاه بی‌طرفانه خود فاصله گرفته و به ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی تبدیل شده است. از سوی دیگر، حضور گروسی در تهران، پیامی آشکار به ایالات متحده و اروپا دارد که «ایران همچنان به تعامل سازنده پایبند است، اما این تعامل، مشروط به حسن نیت متقابل خواهد بود». با این حال، سایه تهدید مکانیسم ماشه که اروپا آن را به‌عنوان ابزاری برای حفظ نفوذ خود در مذاکرات به کار می‌گیرد، فضای گفت‌وگوها را پیچیده‌تر کرده است. اروپا که از حاشیه‌نشینی در مذاکرات دوجانبه ایران و آمریکا ناخشنود است، با این تهدید تلاش می‌کند نقش خود را در این فرایند پررنگ‌تر کند.

نشست فصلی شورای حکام نیز لایه‌ای دیگر بر این پیچیدگی افزوده است. گزارش گروسی از این سفر، که احتمالاً پیش‌نویس آن در حال آماده‌سازی است، می‌تواند لحن و جهت‌گیری این نشست را تعیین کند. اگر گروسی تحت فشار غرب، گزارشی انتقادی ارائه دهد، ممکن است زمینه برای صدور قطع‌نامه‌ای علیه ایران فراهم شود که این امر، مذاکرات عمان را به مخاطره خواهد انداخت. اما اگر ایران بتواند با همکاری محدود، حسن نیت خود را نشان دهد، این نشست می‌تواند به فرصتی برای کاهش تنش‌ها تبدیل شود. در این میان، گروسی ناچار است میان نقش فنی خود به‌عنوان ناظر برنامه هسته‌ای ایران و فشارهای سیاسی غرب، توازنی دشوار برقرار کند. موفقیت این سفر، نه‌تنها به توانایی او در مدیریت این تعارض، بلکه به اراده سیاسی طرفین برای پرهیز از تقابل بستگی دارد. در نهایت، این سفر می‌تواند یا به کاتالیزوری برای پیشرفت مذاکرات تبدیل شود، یا با گزارش‌های تند آژانس، به مانعی جدید بر سر راه دیپلماسی بدل شود. آینده این تحولات، در گرو تصمیمات روزهای آتی و خروجی نشست شورای حکام است که می‌تواند مسیر دیپلماسی هسته‌ای را به سوی آرامش یا تقابل هدایت کند.

برای کندوکاو در تأثیرات و پیامدهای سفر امروز بعدازظهر گروسی به ایران بر آینده اختلافات تهران و آژانس، مذاکرات ایران و آمریکا و همچنین احتمال تلاش اروپایی‌ها برای فعال‌سازی مکانیسم ماشه پس از نشست فصلی شورای حکام در خردادماه، به گفت‌وگویی با محمدجواد جمالی‌نوبندگان، نماینده ادوار مجلس، نایب‌رئیس کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس دهم و تحلیلگر ارشد حوزه سیاست خارجی و ساسان کریمی، استاد دانشگاه مطالعات جهان و معاون سیاسی و بین‌الملل پیشین معاونت راهبردی ریاست‌جمهوری نشسته‌ایم. متن پیش‌رو، ارزیابی و دیدگاه‌های این دو صاحب‌نظر حوزه سیاست خارجی است که در ادامه از نظر می‌گذرانید.

محمدجواد جمالی‌نوبندگان: سفر گروسی کاتالیزور فشار غرب است

با توجه به نکات یادشده، محمدجواد جمالی‌نوبندگان در گفت‌وگو با «شرق»، سفر گروسی را «نه‌فقط یک اقدام فنی، بلکه بخشی از یک برنامه هماهنگ‌شده میان آژانس، اروپا و ایالات متحده می‌بیند». نماینده ادوار با اشاره به زمان‌بندی این سفر که تنها چند روز پس از مذاکرات عمان انجام می‌شود، معتقد است که «گروسی بیش از آنکه یک مقام بی‌طرف باشد، به‌عنوان ابزاری برای اعمال فشار از سوی غرب و به‌ویژه آمریکا بر ایران عمل می‌کند». به گفته این تحلیلگر ارشد حوزه سیاست خارجی، «در مقایسه با دبیران کل پیشین آژانس، مانند یوکیا آمانو یا محمد البرادعی که دست‌کم برخی ملاحظات فنی را رعایت می‌کردند، گروسی رویکردی سیاسی‌تر دارد و کمتر به جنبه‌های فنی پایبند است». نایب‌رئیس کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس دهم توضیح می‌دهد که چون «استیو ویتکاف اخیراً اعلام کرده که مهم‌ترین وجه مذاکرات هسته‌ای با ایران، موضوع راستی‌آزمایی است؛ فرایندی که معمولاً توسط آژانس و از طریق ابزارهایی مانند دوربین‌های نظارتی و بازرسی‌ها انجام می‌شود»، از این‌رو به باور جمالی‌نوبندگان،

«مأموریت گروسی را نمی‌توان صرفاً متعلق به آژانس دانست، بلکه هماهنگی آشکاری میان او، اروپا و غرب در این سفر وجود دارد».

این نماینده ادوار در ادامه ارزیابی خود، «سفر گروسی را یکی از مهم‌ترین سفرهای او به ایران می‌داند، به‌ویژه به دلیل پیوند آن با احتمال فعال‌سازی مکانیسم ماشه توسط اروپا». از این منظر است که او با اشاره به اقدامات اخیر اروپا، از جمله تحریم چند نفر در ایران، این تحرکات را نشانه‌ای از «تلاش اروپا برای اعمال فشار بر فضای مذاکرات تعبیر می‌کند». با این حال، نوبندگانی در ادامه گپ و گفتش تأکید می‌کند که «اگر ایران و آمریکا به تفاهم برسند، قدرت چانه‌زنی اروپا کاهش خواهد یافت». در تبیین هر چه بیشتر نکته مذکور، این عضو اسبق کمیسیون امنیت ملی مجلس می‌افزاید «تجربه نشان داده است اروپا پس از خروج آمریکا از برجام، حتی نتوانست سازوکارهای مالی و اقتصادی خود، مانند اس‌پی‌وی (SPV) و (INSTEX) یا اینستکس را به‌درستی اجرایی کند و همواره تحت فشار ایالات متحده بوده است». به همین دلیل، وی معتقد است که «چه در موضوع مکانیسم ماشه و چه در مسائل هسته‌ای، هم اروپا و هم گروسی عملاً در خدمت سیاست‌های آمریکا هستند و گروسی در این میان به‌عنوان یک کاتالیزور عمل می‌کند».

اما از منظر تهران، این سفر چه تأثیری می‌تواند بر روابط ایران و آژانس داشته باشد؟ این سؤال بود که در پاسخ به آن، محمدجواد جمالی‌نوبندگانی، ذیل ارجاع به تجربه مذاکرات برجام، تصریح می‌کند «اختلافات کنونی، بیش از آنکه میان تهران و آژانس باشد، میان ایران و غرب است». او به یاد می‌آورد که «پیش از توافق نهایی برجام، موضوعاتی مانند پرونده PMD (ابعاد احتمالی نظامی) همچنان حل‌نشده باقی مانده بود، اما به محض آنکه ایران و آمریکا به تفاهم رسیدند، آژانس اعلام کرد که این پرونده مختومه شده است». با چنین قرائتی، این نماینده ادوار نتیجه می‌گیرد «فشارهای آژانس معمولاً در راستای سیاست‌های غرب و به‌ویژه آمریکا اعمال می‌شود و اگر ایران و آمریکا بتوانند در مسائل کلان به توافق برسند، اختلافات با آژانس نیز به تبعیت از آن حل خواهد شد». به زعم وی، «تهران در این برهه حساس دیپلماتیک، احتمالاً تلاش خواهد کرد تا با همکاری محدود با آژانس، بهانه‌ای به دست طرف مقابل ندهد».

در ادامه، گفت‌وگوی «شرق» به ارزیابی از دور دوم مذاکرات عمان و چشم‌انداز آن اختصاص یافت که محمدجواد جمالی‌نوبندگانی، ابتدا «نشست اخیر در عمان را نه یک مذاکره رسمی، بلکه یک گفت‌وگوی اولیه برای زمینه‌سازی مذاکرات تفسیر کرد و این پیش‌بینی را داشت که دور دوم مذاکرات، جدی‌تر خواهد بود، هرچند با چالش‌هایی همراه است». به گفته این تحلیلگر، «آمریکا به تدریج درخواست‌های خود را افزایش خواهد داد و فشارها را تشدید خواهد کرد». نایب‌رئیس کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس دهم به اظهارات اخیر مقامات آمریکایی، از جمله صحبت‌های دونالد ترامپ درباره برنامه موشکی ایران، اظهارات ویتکاف و مقاله جان کری اشاره می‌کند و این موارد را نشانه‌هایی از افزایش فشارها بر ایران می‌بیند. لذا جمالی‌نوبندگانی هشدار می‌دهد که «مذاکرات پیش‌رو سخت و پیچیده خواهد بود و به این سادگی‌ها به توافق منجر نخواهد شد». او تأکید می‌کند که ایران باید برای این شرایط آماده باشد.

ساسان کریمی: نباید به سفر گروسی بیش از حد خوش‌بین بود

ساسان کریمی هم دیگر کارشناسی است که در گپ و گفتش با «شرق» و همسو با تحلیل محمدجواد جمالی‌نوبندگانی، «سفر رافائل گروسی به تهران را بیش از آنکه فرصتی برای پیشرفت دیپلماتیک بداند، ابزاری برای فشار غرب بر ایران توصیف می‌کند». در پیوست همین نکته، استاد دانشگاه مطالعات جهان معتقد است «گروسی، تحت تأثیر آمریکا و اسرائیل، ممکن است به‌جای کمک به مذاکرات، آنها را با گزارش‌های تند و ابهام‌آفرینی مختل کند». تحلیلگر ارشد حوزه سیاست خارجی، در ادامه این گفت‌وگو، با اشاره به سابقه عملکرد گروسی، «او را از بی‌طرفی و نگاه فنی» دور می‌بیند و می‌گوید «تجربه سال‌های

گذشته نشان داده است مدیر کل آژانس بیش از آنکه به اصول فنی پایبند باشد، تحت تأثیر واشنگتن و تل‌آویو عمل می‌کند». به باور معاون سیاسی و بین‌الملل سابق معاونت راهبردی ریاست‌جمهوری، «بهترین کمکی که گروسی می‌تواند به مذاکرات عمان کند، این است که نقش تخریب‌کننده ایفا نکند».

کریمی توضیح می‌دهد که «گروسی معمولاً پس از جلسات خصوصی در تهران و دیگر نقاط، اظهاراتی خوش‌بینانه مطرح می‌کند و از گام‌های مثبت سخن می‌گوید، اما پس از بازگشت به وین، به ابهام‌افکنی روی می‌آورد و از تأیید پیشرفت‌ها خودداری می‌کند». او در ادامه نگاه نه‌چندان خوش‌بینانه خود می‌افزاید که «مدیر کل آژانس به درخواست تروئیکای اروپایی عضو برجام (آلمان، فرانسه و انگلستان) در حال تهیه پیش‌نویس گزارش جامع خود برای نشست آتی شورای حکام (خرداد) است و این گزارش می‌تواند بر روند مذاکرات تأثیر بگذارد». به گفته این تحلیلگر حوزه سیاست خارجی، «اگر اسرائیل فشار بیاورد، ممکن است گروسی گزارش خود را تندتر تنظیم کند و زودتر منتشر سازد تا مذاکرات را تحت تأثیر قرار دهد و به آمریکایی‌ها این پیام را بدهد که زمینه را برای فشار بیشتر فراهم کرده است. اما اگر هدف آمریکا تداوم مذاکرات باشد، احتمالاً گروسی موقتاً از تشدید تنش خودداری خواهد کرد تا مذاکرات به بن‌بست نرسد».

کریمی در ادامه گفت‌وگو به واکاوی دقیق‌تر نقش اروپا در این معادله دیپلماتیک بین تهران با آمریکا و آژانس می‌رسد که ساسان کریمی با اشاره به تغییر مکان دور دوم مذاکرات از رم به عمان، معتقد است «اروپایی‌ها از این تحول خشنود نیستند». او توضیح می‌دهد: «اروپا با در اختیار داشتن مکانیسم ماشه، تلاش می‌کند به‌عنوان یک بازیگر مؤثر در مذاکرات حضور داشته باشد، اما پس از تحقیرشدن توسط ترامپ و کنار گذاشته‌شدن از مذاکرات دوجانبه ایران و آمریکا، اکنون در حاشیه قرار گرفته است». از دید معاون سیاسی و بین‌الملل سابق معاونت راهبردی ریاست‌جمهوری، «اروپایی‌ها تمایل ندارند این روند ادامه یابد و حتی از اینکه ایران رم را به‌عنوان محل مذاکرات انتخاب نکند، ناراضی هستند». در راستای این تحلیل است که کریمی می‌افزاید: «این نارضایتی، همراه با اختلافات سه ماه گذشته میان ایران و آژانس، ممکن است اروپا را به سمت مواضع تندتر و همسویی بیشتر با ایالات متحده و اسرائیل سوق دهد که این امر می‌تواند ریتم مذاکرات را کندتر کند و بر طولانی‌ترشدن آن تأثیر بگذارد».

ادامه گفت‌وگو بر تشریح یک سؤال کلیدی متمرکز شد که آیا این سفر گروسی می‌تواند بر تصمیمات آمریکا و واکنش آنها نسبت به مذاکرات اثر بگذارد؛ چراکه برخی معتقدند آمریکایی‌ها منتظرند تا ببینند خروجی حضور مدیر کل آژانس در تهران چه خواهد بود و آیا ایران برای حل اختلافات خود با این نهاد (آژانس) گام مؤثری برمی‌دارد یا خیر که ساسان کریمی، این دیدگاه را رد می‌کند و اعتقاد دارد «آمریکا بیش از آنکه تحت تأثیر گروسی باشد، ممکن است از او به‌عنوان اهرمی برای پیشبرد اهداف خود استفاده کند». استاد دانشگاه مطالعات جهان در توضیح گفته خود تصریح می‌کند که «آمریکایی‌ها احتمالاً نقش گروسی را در این مقطع به یک بازی دوگانه تبدیل خواهند کرد؛ به این معنا که از مواضع احتمالی او پس از سفر به تهران بهره‌برداری کنند و آن را به‌عنوان ابزاری برای فشار بر ایران به کار بگیرند». از این منظر، کریمی تأکید دارد که «گروسی پس از خروج از ایران، در وین با مقامات غربی دیدار خواهد کرد و این دیدارها می‌تواند به ابزاری برای تنظیم مواضع آمریکا در مذاکرات تبدیل شود».

بخش پایانی این گپ و گفت به تحلیل این پرسش اختصاص یافت که آیا ایران می‌تواند از این فرصت برای کاهش اختلافات خود با آژانس بهره‌برد و بهانه را از دست اروپا و آمریکا بگیرد، که مفسر حوزه سیاست خارجی، ضمن یادآوری تلاش‌های سازمان انرژی اتمی ایران برای حل برخی مسائل، باور دارد که «این تلاش‌های تهران می‌تواند بخشی از اختلافات با آژانس را کاهش دهد» هرچند به اذعان او «نباید بیش از حد خوش‌بین بود». از این زاویه است که کریمی متذکر می‌شود: «ایران باید با احتیاط عمل کند و

بدون دادن امتیازات کامل، به‌گونه‌ای پیش برود که جامعه جهانی را نسبت به حسن نیت خود مطمئن کند، زیرا حل اختلافات هسته‌ای فرایندی پیچیده و زمان‌بر است و انتظار نتیجه‌گیری سریع از این سفر یا مذاکرات عمان، واقع‌بینانه نیست».